

KYRKHEDDINGE KYRKA

S:T STAFFANS FÖRSAMLING
LUNDS STIFT

Underhållsplan
2022-08-15

Innehåll

1	Inledning	4
1.1	Medverkande	4
1.2	Syfte.....	5
1.3	Inledning till uppdatering	5
1.4	Kyrkans läge och församlingstillhörighet.....	6
2	Beskrivning av kyrkobyggnaden, tekniska system och fasta inventarier.....	7
2.1	Allmän beskrivning.....	7
2.2	Exteriör	9
2.2.1	Grundläggning och sockel.....	9
2.2.2	Murverk och fasader	9
2.2.3	Yttertak och avtäckningar.....	11
2.2.4	Portaler och ytterdörrar	12
2.2.5	Fönster	13
2.2.6	Ljudluckor.....	13
2.2.7	Avvattningssystem	14
2.3	Interiör.....	15
2.3.1	Vapenhus.....	15
2.3.2	Långhus	16
2.3.3	Orgelläktare	17
2.3.4	Kor	17
2.3.5	Sakristia	18
2.3.6	Torn.....	19
2.3.7	Vindar.....	20
2.4	Tekniska system	22
2.4.1	VA-system.....	22
2.4.2	Ventilation	22
2.4.3	Uppvärmning.....	22
2.4.4	Elförsörjning	22
2.4.5	Ljudanläggning.....	24
2.4.6	Säkerhetssystem.....	24
2.5	Fasta inventarier	25
2.5.1	Dopfundt	25
2.5.2	Altare.....	25
2.5.3	Gravhällar	25
2.5.4	Altarupsats	26
2.5.5	Altarring.....	26
2.5.6	Predikstol	27
2.5.7	Bänkinredning	27
2.5.8	Kyrkklockor	27

2.5.9	Orgel	28
3	Kyrkans byggnads- och reparationshistoria	29
3.1	Byggnadskronologi	31
4	Kyrkan och dess (fasta) inventarier och speciella värden samt hot mot dessa värden	33
4.1	Värdebeskrivning	33
4.2	Stiftets karaktärisering	33
4.3	Hotbild	33
4.3.1	Brand	34
4.3.2	Inbrott och stöld	34
4.3.3	Inomhusklimatet	34
4.3.4	Skadegörelse	34
4.3.5	Felaktiga renoveringsåtgärder	34
5	Målsättning för kyrkan och dess fasta inventarier	35
5.1	Vårdideologiska ställningstaganden	35
5.2	Målsättningar för installationer och säkerhetssystem	35
5.3	Planerade förändringar	35
5.4	Kyrkans funktion	35
5.5	Tillgänglighet och kommunikation	35
6	Speciella vårdkrav till följd av kulturhistoriska värden	36
6.1	Exteriör	36
6.1.1	Murverk och fasader	36
6.1.2	Yttertak och tornhuvar	36
6.1.3	Portaler och ytterdörrar	36
6.2	Interiör	36
6.2.1	Golv	36
6.2.2	Väggar och valv	36
6.3	Fasta inventarier	37
6.3.1	Sten	37
6.3.2	Trä	37
6.3.3	Metall	37
7	Sammanfattning av åtgärdsbehov	38
7.1	Akuta åtgärder	38
7.2	Åtgärder inom 1–5 år	38
7.3	Åtgärder inom 6–10 år	41
8	Källor	42
8.1	Tryckta källor	42
8.2	Otryckta källor	42
8.3	Muntliga källor	42
9	Bilagor	43

1 Inledning

1.1 Medverkande

Huvudansvarig

Johanna Hadmyr, Restaurera Sverige AB

Byggnadsantikvarie

Granskningsansvarig

Johanna Hadmyr, Restaurera Sverige AB

Byggnadsantikvarie

Medarbetare

Maja Lofteskog, Restaurera Sverige AB

Byggnadsantikvarie

Restaurera Sverige AB

Kirsebergsgatan 40

212 20 Malmö

0705-49 79 81

1.2 Syfte

Den ursprungliga underhållsplanen för Kyrkheddinge kyrka upprättades i överensstämmelse med "Anvisningar för upprättande av vård- och underhållsplaner för Lunds stifts samfälligheter/församlingar och deras kyrkor med inventarier, kyrkotomter och begravningsplatser, daterad 2001-11-28, reviderad 2003-03-03, 2003-06-06". Den ursprungliga planen upprättades 2005-10-14 av Restaurator.

Underhållsplanen för Kyrkheddinge kyrka skall användas tillsammans med Vårdplan för S:t Staffans församling och eventuella bilagor (exempelvis besiktningsrapporter och syneprotokoll).

Syftet med denna underhållsplan är att den, tillsammans med vårdplanen för församlingens hela kyrkobestånd, skall vara ett långsiktigt och ändamålsenligt instrument för förvaltning, underhåll och skötsel för Kyrkheddinge kyrka. Planen skall ge handledning vid beslut om nya åtgärder och förändringar samt vid myndighetsbeslut angående tillstånd och bidrag/ersättning.

Det förutsätts att såväl vårdplanen som underhållsplanen kompletteras och revideras fortlöpande. Nya uppgifter av betydelse skall fogas till planerna. Varje ändring och tillägg skall markeras särskilt, fastställas av kyrkofullmäktige samt lämnas till Lunds stift för godkännande.

Kyrkotomten/begravningsplatsen och dess historia ingår ej i denna underhållsplan.

Denna uppdatering har gjorts i enlighet med nya råd och instruktioner avseende uppdatering av vård- och underhållsplaner som tagits fram av Lunds stift 2018-10-02. Således omfattas beskrivning av lösa inventariers nuläge och åtgärdsbehov av inventeringsverktyget Sacer och berörs därför inte närmare i denna uppdatering.

1.3 Inledning till uppdatering

Föreliggande handling är en uppdaterad underhållsplan. Det innebär att de grundläggande delarna som t.ex. beskrivningar av byggnaden och byggnadens historia, är oförändrade från originalversionen medan de delar som rör aktuellt skick, reparationshistoria, underhålls- och åtgärdsbehov samt församlingens planerade arbeten, är nyskrivna.

För att det tydligt skall framgå vilka delar som är från den ursprungliga planen och vilka som är nyskrivna så är de nya delarna kursiverade.

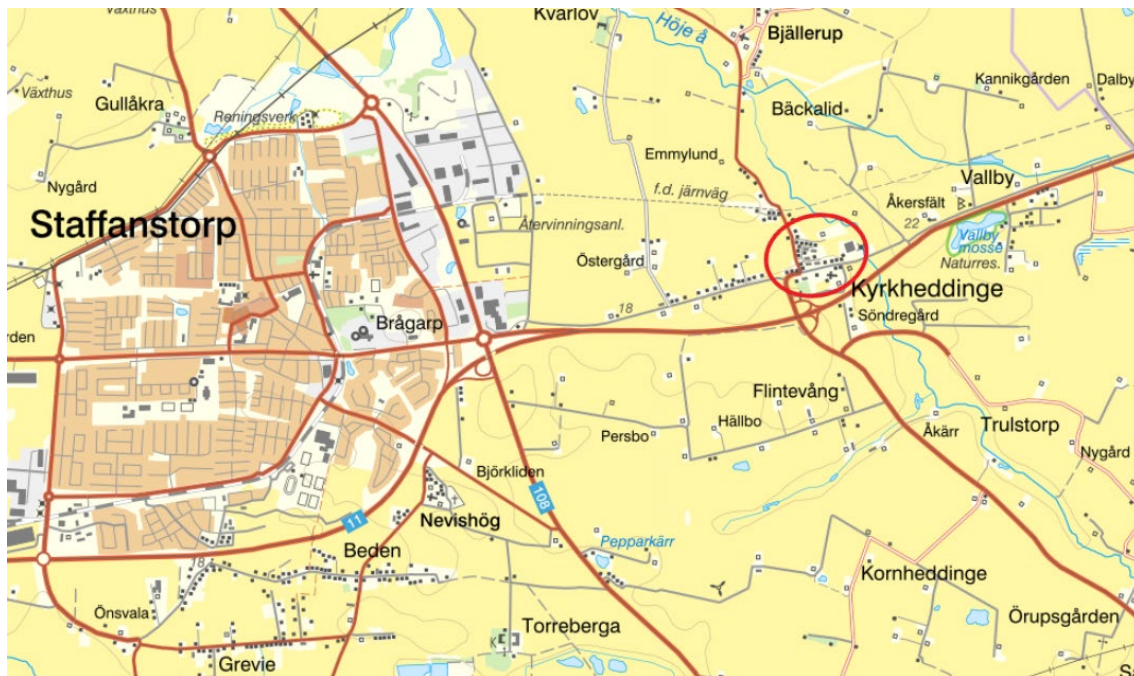
Inför uppdateringen har Restaurera under januari 2020 genomfört en inventering av kyrkobyggnaden och de fasta inventarierna samt fört en dialog med S:t Staffans församling genom Mats Berg och Jonas Kristiansson.

För bilagor i form av checklista för kyrkans kontinuerliga skötsel samt ritningar hänvisas till den ursprungliga planen.

Samtliga fotografier är tagna av Restaurera AB i samband med uppdateringen om inget annat anges.

1.4 Kyrkans läge och församlingstillhörighet

Fastighetsbeteckning och husnummer: STAFFANSTORP KYRKHEDDINGE 21:1 – Husnummer 1.

Översiktskarta med Kyrkheddinge inringat. Källa: Lantmäteriet.

© Lantmäteriet

Kommun/Socken:	Staffanstorp / Kyrkheddinge
Stift/Kontrakt:	Lunds stift / Torna och Bara kontrakt
Pastorat/Församling:	S:t Staffan / S:t Staffan
Skyddsform:	KML 4 kap 3 § uppförd före 1940
Status:	Församlingskyrka
Typ och belägenhet:	Fristående med kyrkogård

Kyrkheddinge kyrka ligger intill Gamla Dalbyvägen i samhället Kyrkheddinge, ca fyra kilometer öster om Staffanstorp. År 2000 slogs församlingarna i Esarp, Bjällerup, Kyrkheddinge och Staffanstorp ihop till nuvarande S:t Staffans församling som ingår i *Torna och Bara kontrakt*.

Kyrkogården omges av träd och häckar medan gravplatserna inramas av låga buxbomshäckar och randkrtade singelbelagda gångar. I kyrkogårdens sydvästra hörn finns en ekonomibyggnad och väster om kyrkan ligger en äldre f.d. prästgård.

Kyrkheddinge socken omnämns år 1123 som Heddinge vilket betyder vikingatida byplats, ur hadd – ängsull. Socken kallades in på 1500-talet Heddinge socken och var sedan gammalt tillhörig domkapitlets kaniker. Äldre kartor och fosfatkarteringar visar att byarna Kyrkheddinge, Kornheddinge och Mossheddinge har mycket gamla lägen som ursprungligen ingick i ett gemensamt resursområde.

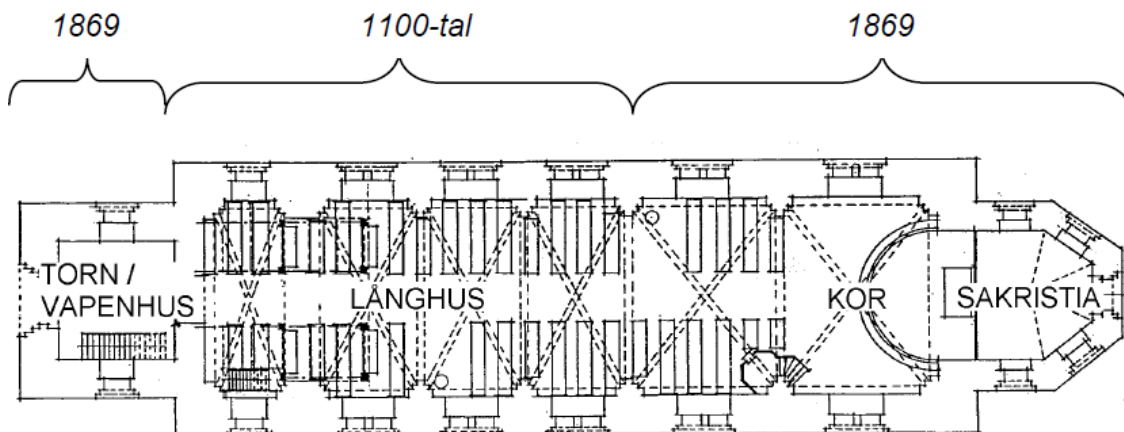
2 Beskrivning av kyrkobyggnaden, tekniska system och fasta inventarier

2.1 Allmän beskrivning

Kyrkobyggnaden består av ett torn i väster, ett bredare långhus och kor samt en smalare sakristia med tresidig avslutning längst i öster. Murverket består av natursten samt handslaget tegel i tornets övre del och i sakristian. Fasaderna är spritputsade och vitkalkade med rött tegel i fönster- och dörrumfattningar samt längs takfoten. Tornspiran är högräst och belagd med kopparplåt, sadeltaken över långhus, kor och sakristia är täckta med rött enkupigt taktegel.

Kyrkan uppfördes under 1100-talet och bestod ursprungligen av ett torn med samma bredd som långhuset samt ett smalare och lägre kor med halvrund absid. Från 1100-talskyrkan kvarstår långhusets fyra travéer mot väster, där det gamla tornets nedre delar är integrerade i dess västligaste del. Behuggnings- och murningsteknik i denna del visar ingen tydlig släktskap med de romanska kyrkor som influerats av domkyrkobygget i Lund. Det är därför tänkbart att Kyrkheddinge kyrka tillhör en grupp mycket tidiga romanska stenkyrkor på lundaslättan.

År 1869 skedde en ombyggnad där koret med absid revs och kyrkan utvidgades åt både öst och väst. Långhuset förlängdes med en travé åt öster och ett nytt kor byggdes. Samtidigt tillkom en sakristia med tresidig avslutning längst i öster. Tornets övre del revs och ett nytt torn, smalare än långhuset uppfördes mot västgaveln.

Plan över Kyrkheddinge kyrka efter ritning av Eiler Graebe. År 1869 förlängdes långhuset med en travé åt öster och ett nytt kor byggdes. Samtidigt tillkom ett nytt torn i väster och en sakristia längst i öster. Långhuset står kvar sedan medeltiden, dess västligaste del utgjorde bottenvåning i ett ursprungligt torn.

Vapenhuset är inrymt i tornets bottenvåning och det första rum en besökare möter. Åt norr respektive söder finns ett stort fönster och längs den södra väggen leder en trappa upp till vinden. Väggarna är putsade och målade i bruten vit kulör. Golvet är belagt med kalkstensplattor och det högresta taket är klätt med pärlspont.

En glasad pardörr leder in till långhuset som består av fem kryssvälvda travéer. Mittgången är belagd med svarta och vita viktoriaplattor och i de öppna bänkvartererna på ömse sidor ligger gråmålade brädgolv. Bänkarna har profilerade gavelstycken och är bemålade i grått och vitt. Väggarna är vitputsade liksom kryssvalven. Varje travé är försedd med ett rundbågigt blyspröjsat fönsterpar åt norr och ett åt söder. Över den första och halva andra travéen spänner orgelläktaren. I det sydöstra hörnet står predikstolen från 1600-talets första hälft, troligen ett verk av Johan Kremberg.

Koret består av en travé med samma bredd som långhuset. Väggar och valv är vitputsade och golvet belagt med kalkstensplattor samt viktoriaplattor likt långhuset. Rummet har ett fönster mot norr och ett mot söder. Kyrkans romanska dopfunt är placerad vid triumfbågens norra sida och mot dess norra vägg står en gravhäll från samma tidsålder. I valvets nordöstra svickel är kyrkans triumfkrucifix från 1400-talet upphängt. Öppningen in mot sakristian täcks till största del av altaruppsatsen från första hälften av 1800-talet. Framför altaret finns en halvcirkelformad altarring med svarvade balustrar och klätt knäfall.

Sakristian är belägen öster om koret, bakom altaruppsatsen. Väggar och valv är vitputsade och golvet är belagt med kvadratiska tegelplattor. I den tresidiga avslutningen mot öster finns en ytterport och ett rosettfönster med färgat glas ovanför. På den norra och södra väggen finns ett rundbågigt fönster med radiatorer undertill. Mitt i rummet står ett värdeskåp och mot altaruppsatsens baksida ett textilsåp.

Orgelläktaren bygger ut en och halv travé från långhusets västra gavel. Första travéen upptas till övervägande del av orgelverket och en trappuppgång. I den andra travéen finns orgelns fasad och spelbord samt läktarbarriären ut mot kyrkorummet.

Kyrkans dimensioner:

Längd: ca 35 m

Bredd: ca 9 m

Tornets höjd: ca 28 m

Invändig höjd: ca 5 m (i kyrkorummet)

Kapacitet: 150 besökare

2.2 Exteriör

2.2.1 Grundläggning och sockel

Kyrkan är sannolikt grundlagd på en kallmur av natursten under marknivån. Vid en byggnadsarkeologisk undersökning år 1986 grävdes ett ca 20 cm djupt schakt längs med fasaderna kring kyrkan. Man kunde då konstatera att tornets nedre delar består av gråsten med fogar av lerbruk (vilka i sin tur troligen vilar på ovan nämnda kallmur). På långhusets norra sida fanns från muren utskjutande grundstenar, vilket saknades på södersidan. Framför långhusets södra fasad fanns dock stenar som kan vara rester av det tidigare vapenhusets grund. Sakristian har sockel av gula, kvaderformade sandstenar över grundläggningen av gråsten.

Tornet och sakristian har en utskjutande putsad sockel med avfasad överdel vilket övriga kyrkan saknar. Fasadputsen går ända ner till marken på samtliga byggnadsdelar

Nuläge

Sockelputsens uppvisar på sina ställen smärre putsbortfall och färgflagning. Putsen är nedsmutsad, vilket är mest tydligt på de utskjutande delarna på tornet och sakristian. Lagningar av sockeln/sockelputsen har under år 2019 gjorts kring västportalen. Vid detta tillfälle utfördes målning med silikatfärg.

Åtgärdsbehov

Sockelputsens bör repareras och målas kontinuerligt. Kyrkan har traditionellt sett målats med kalkfärg. Putslagningen vid västportalen målades enligt uppgift med silikatfärg. Val av färgtyp bör närmare utredas, se kap 6.1.1.

2.2.2 Murverk och fasader

I långhus, kor och tornets nedre hälft består murverket av natursten med lerbruksfogar. Tornets övre del och sakristian är murade i rött handslaget tegel med kalkbruksfogar. Samtliga fasader är spritputsade, men med synligt rött tegel (med gula inslag) i dörr- och fönsteromfattningar. Fönsteromfattningarna är murade i både hand- och maskinslaget tegel med skiftande fogbruk. Takgesimserna är murade med enkel profilerad i rött formtegel.

Medeltida murverk finns i långhusets mitt och västra del. Där finns också spår efter en ursprunglig nord- och sydportal samt romanska fönsteromfattningar. Övriga delar, förutom taklisten från år 1941, är uppförda år 1869. Enligt iakttagelser av Evald Gustafsson på Skånes hembygdsförbund, gjorda i samband med en omputsning år 1962, skiljer sig behuggnings- och murningstekniken i Kyrkheddinge kyrka från de skånekyrkor som influerats av domkyrkobygget i Lund. Det är därför tänkbart att kyrkan tillhör en tidig grupp romanska stenkyrkor på lundaslätten.

Torn

Tornet är murat i gråsten, med fogar av lerbruk upp i höjd med klockrummets bjälklag. Därefter består murverket av rött tegel murat i kryssförband. När tornet uppfördes gjordes förtagningar i långhusets gavel och murverken ligger i förband. Hörnedjorna består av kvaderhuggen gråsten och sandsten. Flera stenar i gråstensmurverket tycks enligt den byggnadsarkeologiska undersökningen vara återanvända.

Hela tornet är spritputsat, med synligt rött handslaget tegel kring fönster, ljudluckor och västport samt längs gavlarnas takgesimser. Fasaderna accentueras i dess övre hälft med ett indraget fält som uppåt avslutas med en rundbågsfris. På tornets östra fasad syns utkragande tegel efter långhusets gamla gavel och taklutning.

På den västra fasaden finns kyrkans huvudentré, en rundbågig perspektivportal med ett rosettfönster i bågfältet ovan dörren. Åt norr och söder finns ett rundbågigt fönster i bottenvåningen. I höjd med tornets andra våning finns en rundbågig glugg åt norr, väster och söder. Ljudluckor finns åt alla väderstreck och sitter parvis i rundbåriga omfattningar av tegel. Mot norra respektive södra fasaden står en gravhäll uppställd, fastmurad mot väggen. På tornets norra sida löper en grov elkabel från marken upp längs stupröret och sedan in genom gluggen strax under ljudluckan. Kabeln är försedd med skyddskåpa i den nedre delen.

Långhus och kor

1800-talsmurarna i koret och långhusets östligaste del är av samma typ som i tornets nedre del, dvs gråsten med lerbruk och hörnkedjor av gul sandsten. De medeltida västra delarna i långhuset består av ett naturstensmurverk med kalkbruksfogar. På både norra och södra sidan finns delar av ursprungliga nord- och sydportaler med tröskelstenar samt bevarade romanska fönsteromfattningar.

Fasaderna är spritputsade och vitkalkade och försedda med sex fönster åt norr respektive söder. Fönsterbågarna är parvis placerade i rundbåriga omfattningar av rött tegel. Fogarna är av olika brukskvaliteter och några tycks också vara vitkalkade. I den västligaste travéen är fönstrens bågar mot öster utformade som blindfönster, då valvets sköldbåge delvis täcker öppningen. I denna travé är också teglet i solbänkarna mer gulbrännande än i de övriga. Längs takfoten löper en gesims i rött tegel från 1940-talet, vilken utfördes med sakristians befintliga 1800-tals gesims som förebild. Under takgesimsen sitter vertikala raka ankarslutar med jämna mellanrum på både norra och södra fasaden.

Sakristia

Murverket som vilar på en sandstenssockel är uppfört i rött handslaget tegel med fogar av lerbruk. Fasaderna är spritputsade och vitkalkade likt resten av kyrkan, med omfattningar och takgesims murade i rött tegel.

Sakristian har en tresidig avslutning mot öster, försedd med en portal och ett rosettfönster ovan dörren. Mot norr respektive söder finns ett rundbågigt fönster och på de avfasade hörnen sitter blindfönster med samma utformning.

Nuläge

Fasadputsen är generellt i gott skick, men nedsmutsad. Missfärgningar och mindre skador i ytputsen förekommer under några fönster. Alger och mossa förekommer är synligt på flera solbänkar.

Under den södra ljudluckan på tornet finns en putsskada, troligtvis orsakad av att solbänkens tegel är skadat och inte leder bort vatten.

Skadat tegel förekommer på ytterligare några ställen, exempelvis kring västportalen samt i tornets nedre södra solbänk.

Skyddskåpan för kabeln på tornets norra sida är rostig. Kabelns isolering längre upp ser skadad ut.

Tegelpartier kring portaler, fönster, ljudluckor samt gesimser uppvisar fogskador på flera ställen. Kring fönster i söder samt sakristians port i öster uppvisas skador som delvis tros vara orsakade av murarbin:

Murarbin (Osmia Rufa) kan orsaka skador i form av urgröpningar och håligheter i kalkbruksfogar. Urholkning av fogarna bidrar till frostsprängning av teglet och försvagar murverket. Det finns olika metoder för att bekämpa murarbin.

En spricka är synlig i långhusets östra gavel åt söder.

Ankarslutar är i behov av rostskydd.

Sakristians blindfönster, som är slätputsade och svarta, uppvisar sprickor och putsbortfall. Dessutom uppvisar de spår av att tidigare ha varit målade likt långhusets blindfönster, dvs. med målade spröjsar. Långhusets blindfönster i söder uppvisar putsbortfall samt missfärgning.

Åtgärdsbehov

Skadade partier av fasadputsen lagas. Fasaderna målas om i sin helhet kontinuerligt.

Solbänkar rengörs från alger och mossa kontinuerligt.

Skyddskåpan för kabeln på tornets norra sida rostskyddsmålas/målas om. Kabelns isolering ses över.

Fasadernas tegelpartier är i generellt behov av fogkomplettering. De skador som troligtvis orsakats av murarbin bör utredas för att finna en lämplig lösning för att få bukt med problemet. Därefter bör fogkomplettering eller omfogning utföras.

Sprickan i den östra långhusgaveln hålls under uppsikt.

Ankarlutar rostskyddas och målas.

Sakristians blindfönster putsas om och målas med fördel likt långhusets blindfönster (med dekor av spröjs), annars svart likt befintliga.

Långhusets blindfönster putslagas och målas om likt befintliga.

2.2.3 Yttertak och avtäckningar

Den åttkantiga tornspiran är koppartäckt och kröns av ett kors. På fyra takfall finns kopparbeslagna tornkupor och högre upp sitter två ventiler. De indragna fasadpartierna på tornets övre del är i nederkanten avtäckta med vitmålade plåtar. Gravhällarna som står kramlade mot tornets fasad är avtäckta med plåt, på den norra sidan med en vitmålad plåt och på den södra med en grå plåt.

Sadeltaken över långhus och kor är belagda med enkupigt rött tegel. Under teglet finns en spåntäckning på öppen läkt. På södra takfallet är tre takpannor utbytta mot glaspannor för att släppa in ljus på vinden. Nocken är täckt med pannor, bortsett från en sträcka över västra delen, samt vid smideskorset på östgaveln, vilka är blytäckta. Nockpannorna är på vissa sträckor understrukna med murbruk.

Sakristian har med sin tresidiga avslutning ett valmat tak, belagt med samma typ av taktegel som långhuset, men med något annorlunda nockpannor. Underlaget består, liksom över långhus och kor, av en spåntäckning och även här finns en glaspanna på det södra takfallet.

Nuläge

De vitmålade plåtarna i tornets indragna fasadpartier uppvisar omfattande färgflagning.

Angående gravhällarna se avsnitt 2.5.3 Gravhäll.

Enstaka av takfallens tegelpannor är trasiga (avslagna kanter) samt några ligger snett placerade.

Sakristians tak är något alg- och mossbelupet.

En del av långhusets nock är belagd med blyplåt istället för nockpannor av tegel.

Vid uppdateringen av underhållsplanen har endast besiktning av tak och torn gjorts från mark men enligt ett förfrågningsunderlag som tagits fram av Danewids ingenjörbyrå i augusti 2019 då tak besiktigades från lift konstaterades bl.a. att fotplåtarna uppvisade rost och spånen rötskador.

Åtgärdsbehov

De vitmålade plåtarna i tornets indragna fasadpartier rengörs och målas om.

Tegelpannorna läggs tillräta samt de trasiga byts ut mot likvärdiga vad gäller tillverkning, form och kulör.

Sakristians takfall rensas från alger/mossa.

Blyplåten i långhusets västra del kan bytas ut mot nockpannor av tegel, lika befintliga nockpannor vad gäller tillverkning, form och kulör.

Åtgärdsförslaget från Danewids arbetas in i ett gemensamt förfrågningsunderlag som omfattar hela kyrkans exteriör och det åtgärdsbehov som framkommit vid uppdateringen av underhållsplanen.

2.2.4 Portaler och ytterdörrar

Den västra entrén är murad som en rundbågig perspektivportal i rött handslaget tegel. Dörröverstycket är ett rakt valv murat på synliga svartmålade fyrkantsprofiler av järn. Ovan dörren finns ett vitputsat bågfält med en belyningsarmatur och ett rosettfönster. Pardörren är beklädd med pärlspontad ekpanel i två bredder. Panelen är brunlaserad och dörrbladen försedda med svartmålade sparkplåt samt ett trycke och låsbeslag i koppar. Tröskelstenen är tillverkad av grå krysshamrad granit, av senare datum. *Framför porten ligger en tillgänglighetsanpassad ramp av marksten, kvadratiska plattor av dansk sjösten samt gjutna sidor i liknande utformning.*

Kyrkans andra entré ligger på sakristians östra sida och är liksom västportalen utformad som en rundbågig perspektivportal, murad i rött tegel. Dörröverstycket är ett s.k. "falskt valv" med överkragande stenar och rak hjässa. Direkt ovanför dörren sitter ett rosettfönster. Dörren är konstruerad på samma sätt som västporten, men med den skillnaden att det är en enkeldörr. Tröskeln är murad i rött tegel till en stens höjd. Närmast portalen är marken belagd med kvadratiska, gula cementplattor och framför dessa ligger en sprucken gravhäll i kalksten.

Nuläge

Dörrbladen i båda portalerna uppvisar smärre färgflagning.

Smärre färgflagning är även synligt i bågfältet ovan västportalen.

Järnet ovan västportalen rostar vilket har orsakat skador på omgivande tegel och fogar.

Gravhällen framför sakristian tycks ha spruckit upp mer sedan den förra underhållsplanen gjordes och utgör en ojämn yta. Cementplattorna närmst porten är också ojämnt lagda.

Åtgärdsbehov

Dörrbladen underhållsmålas (laseras).

Bågfältet ovan västportalen målas om.

Järnet ovan västportalen rostskyddas, alternativt byts ut. Tegel och fogar åtgärdas i samband med utvändig restaurering/fogkomplettering samt eventuellt utbyte av enstaka skadade tegelstenar lika befintliga.

Hörnet på gravhällen framför sakristidörren justeras. Även cementplattorna närmst dörren bör läggas tillräta och justeras.

2.2.5 Fönster

Kyrkans samtliga fönster är rundbågiga med omfattningar och solbänkar av rött handslaget tegel. Fönsterblecken är utförda i kopparplåt av varierande ålder. Fönstren tillkom vid ombyggnaden år 1869 och kompletterades med innerbågar år 1952.

Tornet har ett rundbågigt blyspröjsat fönster mot norr och ett mot söder. Ytterbågarna är blyspröjsade i rombiskt mönster med ett trepass överst. Innerbågarna av trä är försedda med klarglas och sitter kramlade mot väggen. Över västporten sitter ett rosettfönster med blyspröjsat masverk och färgat glas i mittpartiet.

Långhusets och korets fönster består av två bredvid varandra placerade bågar med gemensam fönsteromfattning. Ytterbågarna är blyspröjsade i rombiskt mönster och infästa direkt i murverket. Innerbågarna är konstruerade likt de i tornets bottenvåning. I den västligaste travéen är den ena bågen i fönstren mot norr och söder blindfönster, pga. av att sköldbågarna på insidan skymmer öppningarna. Blindfönstren är slätputsade med målade vita/gula spröjsar på svart botten.

Sakristian är försedd med ett fönster mot norr och ett mot söder i samma utförande som fönstren i tornets bottenvåning. På den tresidiga avslutningen i öster finns ett blindfönster på var sida om östporten. Blindfönstren är slätputsade och svartmålade med rundbågig tegelomfattning.

Nuläge

Angående blindfönster se avsnitt 2.2.2 Murverk och fasader.

Enstaka fönster har löst kitt, främst åt söder.

En glasruta i fönstret i den andra travéen i söder har sprickor. En glasruta i det södra korfönstret har ett stenskott.

Flera av de utvändiga blyfönstren saknar spröjsdekoren i form av små rosetter. Vid ett av långhusets fönster i norr låg lösa rosetter på fönsterblecket.

Åtgärdsbehov

De fönster som har löst kitt bör kittas om.

Finare sprickor i glasrutor hålls under uppsikt.

De små blyrosetterna bör monteras tillbaka.

2.2.6 Ljudluckor

Ljudluckorna är rundbågiga och sitter parvis i en likaledes rundbågig tegelomfattning. Själva luckan består av en enkel bräddörr försedd med droppkant i nederdelen. Ljudluckorna är svartmålade på in- och utsida, förutom den norra luckan som är obehandlad på insidan. Samtliga är försedda med automatiska öppnare av fabrikatet "David Brown, Radicon".

Nuläge

Ljudluckor uppvisar smärre färgflagnig och skadat virke. I söder saknar den ena ljudluckan droppkant. Gångjärn och beslag uppvisar rost.

Åtgärdsbehov

Skadade ljudluckor lusas i och repareras med virke av god kvalitet. Ljudluckorna bör underhållsmålas regelbundet. Gångjärn och beslag bör rostskyddsmålas.

2.2.7 Avvattningssystem

Tornet har stuprör med konformade vattkpor i kopparplåt, placerade vid vinkelrännorna i de fyra hörnen mellan spira och torngavlar. Vid hörnen åt väster leder stuprören ner i gallerförsedda betongbrunnar, åt öster avvattnas tornet via långhusets tak.

Långhus, kor och sakristia har hängrännor, stuprör och ståndsivor i kopparplåt. Stuprören leder ner i brunnar på samma sätt som vid tornet. *Samtliga stuprör av kopparplåt har från utloppet och ca 3 meter upp bytts ut mot rör av gjutjärn (avloppsrör).*

Nuläge

Sedan den tidigare underhållsplanen har kyrkan haft problem med kopparstölder. De nedre delarna av samtliga stuprör av koppar har ersatts med mindre stöldbegärliga avloppsrör av gjutjärn. Dessa rör är dessvärre mycket misspydande då de har synlig tryckt text.

Besiktning har endast gjorts från mark men enligt ett förfrågningsunderlag som tagits fram av Danewids ingenjörbyrå i augusti 2019 då hängrännor besiktigades från lift iaktogs hål i hängrännorna (orsakade av dropp från takpannor).

Åtgärdsbehov

Stuprören bör helst bytas ut mot rör av kopparplåt men då stöldbegärligheten är stor är det förståeligt om församlingen inte vill göra det. Stuprören av gjutjärn bör, om de behålls, målas för att kulörmässigt anpassas till avvattningssystemet i koppar.

Hängrännor bör bytas till motsvarande i koppar.

2.3 Interiör

Kalkmålningar

År 1894 upptäcktes kalkmålningar i tre av långhusets medeltida valv. Målningarna befanns vara i dåligt skick och överkalkades efter att ett valv blivit fotodokumenterat och avbildat. Vilket av valven som dokumenterades är okänt. Motiven i valvet tolkades som korsbärandet, Kristi lidande på korset, korsfästelsen och en spelande ängel.

Interiöra renoveringar och restaureringar

1869	Kyrkans mest omfattande renovering då långhuset förlängs österut, tornet i väster rivs ner till bottenvåningen och integreras i långhuset. Samtidigt tillbyggs ett torn i väster och en sakristia i öster. Vapenhuset mot långhusets södra sida rivs.
1894	Invändiga reparationer, bl a av valven där medeltida kalkmålningar upptäckts. Ny bänkinredning sätts in och golven läggs om (ev endast i bänkkvarteren). Tillstånd söks för att riva orgelläktare, okänt om det genomförs.
1937	En läktare i långhusets västra del rivs och den idag befintliga uppförs. Dörrpartiet mellan vapenhus och långhus muras igen i övre delen och nya glasade dörrar sätts in. Kyrkan förses med en första piporgel.
1974	De främsta bänkraderna tas bort, varvid kalkstensplattor får ersätta brädgolvet som tidigare låg under bänkarna. Dopfunten flyttas fram till nuvarande plats och golvet i koret kompletteras med viktoriaplattor där funten tidigare stått. Väggar, valv och snickerier målas och träinventarier konserveras. En brädvägg mellan kor och sakristia avlägsnas.

2.3.1 Vapenhus

Vapenhuset är beläget i tornets bottenvåning, längst i väster. Golvet är belagt med kvadratiska grå kalkstensplattor, 40 x 40 cm, i raka skift. De putsade väggarna är målade med plastfärg i bruten vit kulör. Taket är beklätt med gråmålad pärlspont.

Åt norr och söder finns rundbågiga blyspröjsade fönster med trepassform i den översta spröjsningen. Fönstren är försedda med en gråmålad innerbåge av trä som kramlats fast mot väggen. Längs den södra väggen löper en trätrappa upp till tornvinden. Räcket och undersidan är inklädda i träfiberskivor som målats med samma färg som väggarna. Dess tre första trappsteg är svängda med sätt- och plansteg av 25 mm grå kalkstensskivor. Under trappan finns ett inbyggt förvaringsskåp.

På västra väggen finns en rundbågig nisch som innefattar västport och ett rosettfönster ovanför. Portens två dörrblad är indelade i fyra fält vardera och upphängda med kraftiga gångjärnsbeslag. Den ena dörrbladet är försett med automatisk dörrstängare. Ovan dörren sitter ett litet blyspröjsat rosettfönster med färgat glas i centrum. Innerbågen är av trä och kramlad mot murverket. På motstående vägg leder en gråmålad, glasad och blyspröjsad pardörr in till långhuset. Under glaspartierna har dörrbladen en fyllning. Dörrtrycket är av trettioalsmodell. Ovan dörren finns ett målat series pastorum från senare tid.

I det nordvästra hörnet står en medeltida, kraftigt järnbeslagen, offerstock. På den västra väggen hänger en spegel med blyspröjsad bård och dekorativt smitt överstycke. Övrig inredning består av en kyrkbänk, skrivbord med *informationshylla* tamburmajorer och *några pallar*.

Under det norra fönstret finns en oljefyllt el-radiator och bredvid dörren till kyrkorummet står en *skumsläckare* och *intill hänger en behållare med brandfilt*. På den södra väggen hänger en telefon och på den östra väggen finns ett inbyggt mindre el-skåp med plåtdörr.

Nuläge

Omfattande saltsprängning förekommer i den nedre delen av väggen intill västportalen samt i mindre omfattning i anslutning mot golv på ytterväggar mot norr och söder, orsakat av uppstigande markfukt i kombination med en för tät färg. Viss svärtning av väggen förekommer ovan radiatorn mot norr samt spår av troligtvis äldre rinningar från fönstret.

Glaset i rosettfönstret ovan västportalen buktar inåt då blyspröjsarnas tekniska livslängd uppnåtts.

Mattan är på undersidan gummibelagd vilket medför att fukt blir stående under mattan utan att möjlighet att torka upp.

Åtgärdsbehov

Plastfärgen på väggarna bör avlägsnas, putsckador lagas och väggarna målas om med en diffusionsöppen färg.

Rosettfönstret bör på sikt spröjsas om.

Mattan bör ersättas med en matta utan gummibeläggning som är genomsläpplig för fukt.

2.3.2 Långhus

Långhuset sträcker sig över fem travéer med kryssvalv. I dess västra del bygger orgelläktaren ut i rummet. På ömse sidor om mittgången finns öppna bänkkvarter och i det sydöstra hörnet står kyrkans predikstol. I gränsen mot koret, mot triumfbågens norra sida, står dopfunten. Travéerna är av olika längd; den östligaste är längst och den västligaste kortast. Varje travé har ett rundbågigt fönster åt norr respektive söder.

Mittgången är belagd med svarta och vita viktoriaplattor i rombiskt "schackmönster" med en bård längs ytterkanterna. I de öppna bänkkvarteren ligger ett gråmålat brädgolv i samma nivå som mittgången. Vissa brädor är genomborrade för ventilering. Närmast koret ligger räfflade kalkstensplattor, 40 cm breda, i fallande längder.

Väggar och valv är putsade och vitmålade, första travéen med plastfärg, övriga delar med kalkfärg. Gördel- och sköldbågar är spetsbågiga och målade på samma vis som väggar och valv. Fönsterbänkarna är gråmålade med en *oljefärg*. Kryssvalven har fyrkantsprofilerade ribbor som vilar mot knektar vid väggarna. I den fjärde travéen mot söder är knektens profilering avskuren mot väster. Valvet i den femte travéen är det enda försett med skvallerhål i svicklarna.

Den första travéen mot väster utgjorde det ursprungliga tornets bottenvåning och är kortare än de övriga. Valvet är slaget mellan två kraftiga gördelbågar och saknar ribbor. Travéen upptas till största del av orgelläktaren och orgeln. På den norra sidan under orgelläktaren finns förvarings-skåp inbyggda och på den södra sidan finns en trätappa med stålräcke upp till orgelläktaren.

Långhusets rundbågiga fönster sitter parvis i likaledes rundbågiga nischer. Första travéen skiljer sig dock då det endast finns en fönsteröppning åt norr respektive söder. Ytterbågarna från 1860-talet är blyspröjsade (se vidare 2.3.1 Exteriör, Fönster) och innerbågarna från 1950-talet är försedda med klarglas utan spröjsar. De sistnämnda har bågar av gråmålat trä och sitter kramlade mot väggen.

Nuläge

Smärre färgflagnig förekommer i kyrkorummets valv och i den nedre delen av väggen mot golvet. Mindre sprickor förekommer generellt men i synnerhet på och i anslutning till gördel- och sköldbågar. I den femte travéen förekommer bomputs på ytterväggen mot söder samt putsckador. Mekaniska putsckador förekommer på väggen intill trappan upp till läktaren. Svärtning av vägg förekommer ovan radiator mot norr.

Trägolven i bänkkvarteren uppvisar partiellt kraftigt slitage och på sina ställen har golvet lyft och slagit sig.

Kondens mellan fönsterbågarna förekommer allmänt.

Åtgärdsbehov

Sprickor, puts-skador, färgflagning och bompartier, där putsen släppt från underlaget, åtgärdas i samband med en invändig restaurering av kyrkorummets ytskikt. Vid detta tillfälle bör de partier som målats med plastfärg avlägsnas och ersättas med en kalkfärg.

Golvbrädorna i bänkkvarteren som lyft och slagit sig fästes. I samband med golvåtgärder bör även golvbjälklagets kondition kontrolleras.

2.3.3 Orgelläktare

Orgelläktaren sträcker sig ut till halva andra travéen och bärs upp av tio panelbeklädda gråmålade järnpelare. Undersidan är fältindelad med träfiberskivor i fyllningarna.

Läktaren är avdelad med en gråmålad skivvägg i gördelbågen. Västra delen upptas till övervägande del av orgelverket, bl.a. innehållande pipor och högtalare, samt en trappuppgång på södra sidan. I den andra travéen finns orgelfasad, spelbord och läktarbarriär ut mot kyrkorummet. En dörr vid gördelbågens södra sida förbinder de båda delarna.

Golvet är belagt med lackade furubrädor som vid trappuppgången *utgörs av ett gråmålat brädgolv. På golvet står en skumsläckare. Centralt på orgelläktaren är det gråmålade spelbordet placerat, där organisten sitter i riktad åt öster.* Orgelfasaden består av en öppning i gördelbågens vägg, försedd med en rad orgelpipor. Läktarbarriären består av profilsågade spjälor med en överliggare, målade med oljefärg i grå kulör.

Nuläge

Inga skador noterade. För skador i valv och putsade väggar se avsnitt 2.3.2 Långhus.

Åtgärdsbehov

Se avsnitt 2.3.2 Långhus.

2.3.4 Kor

Korets golv är belagt med kalkstensskivor närmast triumfbågen och viktoriaplattor, likt långhuset, i övrigt. Större delen av golvet täcks av en vävd matta. Triumfbågen har samma dimensioner som övriga gördelbågar och är inte speciellt markerad. Kryssvalvet och väggarna är putsade och vitkalkade. Valvet är försett med fyra skvallerhål i svicklarna. Mot norr respektive söder finns ett rundbågigt fönster, utformade likt långhuset. Under fönstren sitter direktverkande el-radiatorer. Mot den norra väggen står en gravhäll och i det nordöstra hörnet hänger ett triumfkrucifix, upphängt i ett skvallerhål. Altarringen är halvrund med svarvade balustrar och har ett slätt överstycke. Balustrarna är målade i ljusgrått med halsringar målade i guld. Knäfallet är stoppat och klätt med ett ljusbeigt linnetyg. Golvet är innanför altarringen belagt med röda kvadratiska handslagna tegelplattor, 25 x 25 cm, lagda i förskjutna skift. En strålglasskulptur i förgyllt trä hänger på tribunbågen och belyses med en spotlight som är monterad i kryssvalvet.

Nuläge

Svartning förekommer på väggar i anslutning till radiatorerna. Mindre putsskador och färgflagnig är synligt i den nedre delen av väggarna. Under fönstren förekommer bomputs och spår efter rinningar från fönstren. Sprickor förekommer i valven och i anslutning till fönstret mot söder.

Flera lösa golvplattor upptäcktes framför altarringen.

Rullgardinen i det södra korffönstret tycks vara trasig.

Fönstren uppvisar kondens mellan inre och yttre glas.

Åtgärdsbehov

För åtgärder på väggar och valv se avsnitt 2.3.2 Långhus.

Lösa golvplattor fästes.

Kontrollera och åtgärda rullgardinen i det södra korffönstret.

2.3.5 Sakristia

Sakristian är kyrkans östligaste del och avskiljs mot koret genom altaruppsatsen. Golvet är belagt med röda kvadratiska handslagna tegelplattor, 25 x 25 cm, lagda i förskjutna skift. Väggarna är bemålade med en grå plastfärg upp till 2,30 meters höjd, däröver med vit plastfärg. På väggarna mot syd- och nordost syns spår efter igensatta fönsteröppningar i putsen. Valvet har en speciell form, då rummet avslutas med tre sidor mot öster, och är välvt utan ribbor.

Sakristian är försedd med fönster mot norr och söder likt långhusets första travé. Åt öster finns en gråmålad ytterdörr med tre fyllningar, utförd i samma stil som västporten. Ovan dörren sitter ett blyspröjsat rosettfönster med både färgat och klart glas. Fönsterbågen är av trä och målad grå kulör.

Mot altaruppsatsens baksida finns ett ekskåp för textiltförvaring. Ovanpå skåpet står två högtalare. Mitt i rummet finns ett värdeskåp med en avställningsyta längs sidan. På insidan av tribunbågen sitter sex lysrörsarmaturer. Uppvärmning sker genom fyra direktverkande el-radiatorer nära golvet.

Nuläge

Golvet uppvisar ett stort antal stearinfläckar.

Svartning förekommer på väggar, främst ovan radiatorerna. Finare sprickor är synliga ovan fönstren.

En lysrörsarmatur bakom tribunbågen är trasig.

Sprickor finns i ett av de violetta glasen i östfasadens rosettfönster.

Åtgärdsbehov

Tegelgolvet bör försiktigt rengöras från stearin.

För åtgärder på väggar och valv se avsnitt 2.3.2 Långhus.

Trasigt lysrör byts ut.

Det spruckna fönsterglasets hålls under uppsikt.

2.3.6 Torn

Tornrum

Rummets golvbjälklag har två nivåer: det nordöstra hörnet är ca 2 dm högre än övrigt golv. Golvet utgörs av obehandlade brädor av olika bredd. Murverket av natursten har skolsten i fogarna och är delvis tunnputsat. Fogbruket är kalkbaserat med en ograderad ballast. Det ovanliggande bjälklaget är uppbyggt med dubbla lager bjälkar, där det understa lagret ligger i nord-sydlig riktning och det övre i tvärgående riktning. Bjälkarna är ca 11" x 9" och av sågat furuvirke.

Mot norr leder en trästege upp till klockrummet. I det nordöstra hörnet finns en el-central. Långsmala gluggar med metallnät finns mot norr, väster och söder. Via den norra gluggen leds en el-kabel in till el-centralen i rummet. Öppningarna är murade med tegel och natursten i omfattningarna. Mot öster leder en rundbågig dörröppning in till vindarna över kyrkorummet.

Nuläge

Tornrummets tunnputs är dålig och faller ner. Rummet kan dock vara oputsat så länge murfogarna är hela. Murverket bör dock fogas om runt gluggarna där fogbruk saknas. Bultar och ankarjärn på bjälkarna rostar liksom elskåpen.

Alla stegar, gångbryggor och avsatser i torn är ostadiga och bristfälliga ur säkerhetssynpunkt.

Åtgärdsbehov

Murverket runt gluggarna fogas om. Väggarna i övrigt kan lämnas utan åtgärd. Bultar, ankarjärn och elskåp rengörs, rostskyddas och målas. Rummet städas av. Samtliga stegar, gångbryggor och avsatser ses över, kompletteras och säkras.

Klockrum

Golvet består av ett obehandlat trägolv med brädor av olika bredd. Klockbocken som är byggd av ekbjälkar upptar största delen av golvytan. Väggarna är murade med rött handslaget tegel i kryssförband och delvis täckta med tunnputs. Murverket avslutas upp mot tornspiran med torngavelrösten. I samtliga väderstreck finns höga rundbågiga nischer, försedda med två rundbågiga ljudluckor vardera. Rummet är öppet upp till en avsats i tornspiran, omkring en meter ovanför gavelpetsarna.

I det nordöstra hörnet finns automatik för klockringningen placerad. En trappa på den östra väggen leder upp till två inspektionsramper.

Nuläge

I klockrummet förekommer kraftigt putsbortfall mot söder, öster och väster. Vid norra ljudluckan finns en spricka längs med sidan.

Alla stegar, gångbryggor och avsatser i torn är ostadiga och bristfälliga ur säkerhetssynpunkt.

Åtgärdsbehov

Fogarna på det södra murverket bör kompletteras. Sprickan intill den norra ljudluckan bör lagas omgående. Rummet städas av. Samtliga stegar, gångbryggor och avsatser ses över, kompletteras och säkras.

Tornspira

I höjd med gavelröstenas undre kant finns ett öppet bjälklag som torntakskonstruktionen delvis vilar mot. På underbrädningen till tornspiran går att läsa året 1914.

Spiran är endast inspekterad upp till avsatsen ovan gavelspetsarna - detta beroende på osäkra inspektionsstegar, bryggor mm.

Nuläge

Okulärt från avsatsen ovan gavelspetsarna syntes inga antydningar till skador. Underbrädningen och takkonstruktionen uppvisade inga synliga läckage eller rötskador. Ett stort antal döda insekter förekommer på avsatserna.

Alla stegar, gångbryggor och avsatser i torn är ostadiga och bristfälliga ur säkerhetssynpunkt.

Åtgärdsbehov

Stegar, gångbryggor och avsatser kompletteras och säkras. En närmare besiktning av tornspirans övre delar kan göras efter dessa åtgärder. Rummet städas av.

2.3.7 Vindar

Långhus och kor

De fem valven är isolerade med flera lager av 50 mm mineralulls-mattor. Mellan valven spänner bindbjälkar av skrätt fyrkantsvirke, medan resten av takstolskonstruktionen består av sågat virke. Remstyckena på södra och norra muren ligger i liv med murverkets insida. Vid yttermurarna saknas remstycken och tassarna ligger istället på en uppmurad klack. Samtliga stödben och tassar lutar av okänd anledning relativt kraftigt inåt. Möjligen har man i samband med omtäckning minskat takvinkeln. Tegeltaket är lagt på ett underlag av spån på öppen läkt.

Gavlarna mot tornet i väster och sakristian i öster består av natursten som putsats i ett tunt skikt. Södra och norra muren är också murade i natursten men med brett utstrukna fogar. Mellan den första och andra travéen mot söder syns en utskjutande sten i murverket.

Två romanska fönsteröppningar med omfattningar av sandstenskvadror är synliga ovan valven mot norr respektive söder. *I anslutning till stiftsprojekten "Historisk timmermanskonst i Lunds stift" och "Medeltida kalkputs och kalkmålningar på kyrkvindar" besökte murarmästare Henrik Nilsson och antikvarie Petter Jansson (Regionmuseet) i januari 2020 kyrkans vind. Det konstaterades då att i den ursprungliga fönsteröppningen i norr finns rester av en sannolikt ursprungligt inmurad fönsterkarm av ek. Resterna av denna tidigmedeltida träkarm bedöms ha ett mycket stort kulturhistoriskt/forskningsmässigt värde. De bör skyddas och bevaras på ett säkert sätt i samråd med lämplig expertis. På väggarna i den gamla långhusdelen finns spridda rester av putslager av varierande ålder (från innan valvslagningen) och som är mer eller mindre vittrade. I sydväst, i anslutning till gavelmursrester, iaktogs rester av eventuell kalkmålning.*

Vinden saknar ventilation. Provisoriska gångbryggor finns i form av brädor som lagts ovanpå bindbjälkarna.

Vind över sakristia

Vinden nås via en rundbågig öppning från långhusvinden. Öppningen är uppmurad med pikhuggna kvaderstenar med spår av vitkalkning (finhuggna kvaderstenar förekommer även i murverket mot

långhuset). Taket har en undertäckning av spån på öppen läkt och är valmat åt öster. På södra takfallet finns en glaspanna för att släppa in dagsljus i utrymmet. Valven är isolerade med mineralullsmattor.

Nuläge

Vindarna saknar fortfarande elektrisk belysning och har endast dagsljus genom några glaspannor.

Tillgängligheten till vindarna är i dagsläget mycket bristfällig. Gångbryggor saknas och vindarna nås via plankor som lagts ovan isoleringen mellan valven. Plankorna är mycket instabila.

Vid långhusvindens sydvästra hörn finns ett hål i spåntäckningen, som är fuktskadad och delvis rötskadad. Fuktskador syns på ett flertal ställen på takspånen.

Angrepp av strimmig trägnagare förekommer i takkonstruktionen, främst på hanbjälkarna.

Sprickor förekommer kring öppningen in till vinden över sakristian.

Puts- och kalkmålningsresterna samt resterna av en tidigmedeltida fönsterkarm som har upptäckts på vinden har mycket stort kulturhistoriskt/forskningsvärde. Putsresterna är tämligen vittrade och har delvis dålig vidhäftning.

Åtgärdsbehov

Vindarna bör kompletteras med elektrisk belysning och gångbryggor med handledare, för att förbättra tillgängligheten och möjligheterna till regelbunden inspektion av vindarna.

Spåntäckningen bör närmare inspekteras vid regn för att utesluta eventuellt läckage.

Takstolarna bör saneras från strimmig trägnagare av skadedjursexpert.

Sprickor kring öppningen in till vinden över sakristian hålls under uppsikt.

Bevarandeförhållandena för puts- och kalkmålningsresterna bör tillgodoses. Försiktighet måste vidtas vid framtida renoveringar av fasader och tak samt vid exempelvis eventuella arbeten med isoleringen eller med andra tekniska installationer på vinden.

2.4 Tekniska system

2.4.1 VA-system

Toalett med WC finns i en byggnad på kyrkogården. Själva kyrkobyggnaden saknar vatten och avlopp.

2.4.2 Ventilation

Kyrkorummet saknar friskluftsventiler. Luftomsättningen säkerställs dock genom infiltration dvs. luftläckage genom otätheter i t.ex. fönster och dörrar. Detta tillsammans med den stora rumsvolymen gör extra ventilationsåtgärder överflödiga.

Tornet ventileras via öppningar uppe på gavlarna samt genom otätheter. Vindsutrymmena över kyrkorummet saknar ventilation.

Nuläge

Något eventuellt problem med kyrkans ventilation har inte konstaterats av församlingen. Dock kunde det konstateras att det bildas mer eller mindre kondens mellan inner- och ytterbåge i samtliga fönster.

Åtgärdsbehov

Om kondensen upplevs som ett problem bör fönstren ses över och lämplig åtgärd vidtas. Troligtvis behöver fönstren tätas.

2.4.3 Uppvärmning

Kyrkan värms upp med elradiatorer av olika slag. I vapenhuset sker uppvärmningen med oljefyllda radiatorer med elektronisk termostat. Långhuset värms genom Frico bänkvärmeradiatorer med tillsatsvärme från konvektorer. Kor och sakristia värms med äldre konvektorradiatorer med bimetalltermostat.

Styrning av värmen i kyrkan sker via ett styr- och reglersystem som gör att värmen sätts igång ett visst antal timmar innan inbokad aktivitet. Termostat är placerad på den främre pelaren under orgelläktaren, på den södra sidan om mittgången.

En utetemperaturgivare är placerad i en av tornets ljudluckor.

Nuläge och åtgärdsbehov

Något eventuellt problem med kyrkans uppvärmningssystem har ej meddelats.

En flyttbar radiator (på hjul) som tidigare varit placerad på orgelläktaren står för tillfället längst bak i kyrkorummet. Det är oklart om den används.

2.4.4 Elförsörjning

Central A1

El-centralen finns i tornrummet ovanför vapenhuset. Placeringen är sannolikt bestämd av ursprunglig införing med luftledningar. Centralen är utförd med gjutjärns kapslingar och senare kompletterad med plåtkapslingar.

Internt kablage i centralen är till större delen utbytt till nyare PVC-isolerade ledare, medan utgående gruppledningar är ursprungliga kablar med kautschuk-isolerade ledare i bly/tygmantel.

Centralen är märkt, gruppförteckning finns, och även viss märkning med skyltar på kapslingen.

En elektronisk elmätare för fjärrinsamling är sedan 2007 installerad inuti en äldre plåtkapsling.

Undercentraler för klockringning och lucköppning är placerade i klockvåningen.

Central A1B

Centralen är placerad i vapenhuset i ett infällt väggskåp och betjänar klockringningen samt belysningsdelar. Centralen är utförd som gängsäkringscentral i plåtkapsling, sannolikt på 1960-talet, som kompletterats vid senare tidpunkt. Runt centralen är ett antal kopplingsur monterade, med oklar tillhörighet.

Centralen är märkt med centralbeteckning och gruppnummer, gruppschema finns.

På väggen under centralen finns en äldre servissäkringslåda med märkning A1ba.

Invändig belysning

I långhuset hänger två elektrifierade ljuskronor. Under orgelläktaren sitter fyra cylinderformade mindre armaturer. På orgelläktaren liksom i sakristian (på tribunväggen) sitter enkla lysrörsarmaturer. I tornet finns enklare belysningsarmaturer med glaskupa. På predikstolens pulpet sitter en mindre armatur/läslampa. I vapenhuset hänger en ljuskrona med elektrisk belysning.

Nuläge

Äldre kapslingar i central A1 är mycket rostiga men antas uppfylla sin kapslingsklass tack vare tjockleken på materialet. Även yngre kapslingar, med tunnare material, uppvisar rost. Ställningen som håller kapslingarna är mycket rostig.

Vindsutrymmena saknar belysning. (Se avsnitt 2.3.7 Vindar)

Enstaka vägguttag är jordade.

Brister som iaktogs i samband med den förra underhållsplanen vad det gäller elinstallationer på vindarna tycks inte ha åtgärdats helt: Förläggning med rör (troligtvis av vinylplast) ligger ovanför isoleringen och bör bytas ut. VP-rör är inte tillåtna som skydd för kablar.

Ett nytt vägguttag för s k EU-kontakt har monterats i predikstolen men är ej kompatibelt med kontakten till pulpetens belysning som är ojordad.

Åtgärdsbehov

Rostande kapslingar hålls under uppsikt beträffande genomrostning. Ställningen för central A1 rostskyddsmålas.

Elanläggningen ses över regelbundet i samband med el-revision.

VP-rör byts ut mot andra mer lämpliga rör. Observera att hänsyn måste tas till de rester av medeltida puts och kalkmålningar m.m. som upptäckts på vindarna.

I predikstolen bör belysningsarmaturens kablage/kontakt anpassas.

2.4.5 Ljudanläggning

Ljud- och ljusanläggning styrs från plats i bakre bänkrad. *Ett skåp med låst lock av vit durkplåt är placerat på bänken intill för att dölja ljudanläggningens enheter.* En högtalare är upphängd ovan främre ljuskronan och två står på textilskåpet i sakristian.

Teleslinga finns installerad. *Förstärkaren (Univox) till teleslingan är placerad i ett skåp under predikstolen.*

Nuläge

Teleslingans magnetkabel löper intill väggarna men är i området kring dopfunten löst liggande. I orgelläktarens framkant är kabeln fäst med silvertejp.

Under ljudanläggningsskåpet är ett gytter av kablage.

Skåpet/lådan i vit durkplåt till ljudanläggningen är iögonfallande och till viss del misspydande.

Åtgärdsbehov

Teleslingans magnetkabel intill dopfunten bör fästas in för att undvika skador på den. Magnetkabeln på orgelläktaren bör fästas med något mindre misspydande än silvertejp.

Kablaget under ljudanläggningsskåpet bör samlas upp och fästas.

Skåpet/lådan till ljudanläggningen bör målas i kulör lik bänkinredningen för att bli så diskret som möjligt.

2.4.6 Säkerhetssystem

En enkel brandvarnare är placerad i vapenhusets tak, under luckan till tornets andra våning.

Byggnaden är skyddad med åskavledare och nedledningssystem med fyra nedledare. Stuprör är anslutna till systemet.

I vapenhuset finns en skumsläckare och på orgelläktaren likaså. I sakristian finns en koldioxidsläckare. Brandfilt finns i vapenhuset.

Första hjälpen-tavla är placerad i vapenhuset under torntrappan.

Nuläge

Brandvarnaren saknar yttre anslutning och kan således endast fungera som personvarning vid eldsvåda.

I den tidigare underhållsplanen anges det att en brandstege fanns på orgelläktaren, någon sådan har ej iakttagits vid denna inventering.

Åtgärdsbehov

Se över om fler brandvarnare behöver monteras samt kontrollera regelbundet att batterier fungerar.

Behovet av fler brandsläckare bör utredas liksom behovet av brandstege på orgelläktaren.

2.5 Fasta inventarier

Kyrkans inventarier bör behandlas med största omsorg, i synnerhet då Sverige har en ovärderlig skatt av kyrkliga inventarier. I *Kulturmiljölagen* ställs följande krav på värden av de kyrkliga inventarierna:

- Inventarierna ska förtecknas noggrant och inventarie-förteckningen uppdateras minst vart sjätte år.
- Inventarier får inte säljas, förstöras eller på annat sätt avlägsnas från kyrkan.
- Föremålen ska hanteras och förvaras väl.
- Reparation av föremålen kräver tillstånd från Länsstyrelsen och skall även åtföljas av en skriftlig rapport till nämnda myndigheter om det utförda arbetet.

I följande kapitel redovisas kyrkans fasta inventarier. En komplett lista över kyrkans samtliga inventarier återfinns i församlingens inventarieförteckning.

2.5.1 Dopfont

Romansk firsidig dopfont, troligen från senare delen av 1100-talet. Cuppan är försedd med fals och blypluggat uttömningshål. Hörnen är försedda med kolonnskäft och sidorna med rundbågemotiv i lågrelief. Foten är profilerad med vulst och hålkäl samt försedd med ett hål. Små spår efter bemålning i röd kulör finns på cuppan. Är placerad intill triumfbågens norra sida.

Nuläge och åtgärdsbehov

Inga skador noterade.

2.5.2 Altare

Murat blockaltare med utkragande övre del. Putsat och vitmålat med en plastfärg. Altarskiva av gråmålat trä. Fungerar som huvudaltare i koret.

Nuläge och åtgärdsbehov

Altaret är tillsynes i gott skick. Altarskivans kant har dock flera små hål, vilka skulle kunna vara äldre orangrepp men har mest troligt snarare någonting med tidigare fastsättning av altartextilier att göra. Undersök och fastställ orsak och vidta eventuell åtgärd därefter.

2.5.3 Gravhällar

Gravhäll 1 - "Biskopsstenen"

Medeltida gravsten i sandsten, med motiv i högrelief, föreställande en riddare som dödar en drake (möjligen S:t Göran och draken). Står placerad på ett granitfundament, kramlad mot norra väggen i koret.

Gravhäll 2

Gravhäll fastmurad mot tornets södra fasad. Två inskriftsfält omgärdade av festonger, facklor och blommor i relief. Inskriften lyder: Här u.hv. Domkijrko Hemans Åboen och Kyrkovärden Hederlige och Förståndige Harald Hansson f.i Hemestorp d 16 December 1740, D. derstädes d 21 october 18()4

Hustrun Sissa Pehrsson dotter f. i H.torp 24 april 1754 d. 24 juni 1801(text förkort.). Överst två spelande änglar hållande en medaljong med krona.

Gravhäll 3

Gravhäll fastmurad mot tornets norra fasad. Hällen är indelad i tre fält med reliefer. Underst syns en döds-skalle flankerad av två rundlar med änglar och i det mittersta fältet finns två inskriftstavlor. Enligt en inventering av Staffanstorps släktforskarförening lyder inskriften: HAR UNDER HVILAR DEN ARLIGE OCH BESIEDELIGE MAN ANDERS ANDERSEN SOM FÖDES Ao 1698 DEN 25 IANUARI OCH DÖDDE Ao 1758 DEN 7 MARTI. I översta fältets mitt finns en rundel med två par händer som håller varandra med ett hjärta ovanför. Rundeln flankeras av ljusstakar. I den omgivande ramen syns inskrifter.

Nuläge

Gravhäll nr 2 har en rostig kramla. Det övre hörnet av gravhällen har sprängt loss/vittrat. Äldre cementlagningar i sidan av gravhällen har spruckit.

De i tornfasaderna kramlade gravhällarna var tidigare avtäckta med blyplåt. Den vita plåtavtäckningen som ersatt blyplåten över gravhäll nr 3 sitter löst samt är algbelupen. En rostig kramla är synlig. Gravhällen vittrar i ytan och är knappt läsbar längre.

Åtgärdsbehov

Gravhällarna som är murade mot tornet bör ses om av stenkonservator som upprättar åtgärdsförslag. Kramlor rostskyddas. Plåtavtäckningarna fästs. Den vitmålade plåtavtäckningen bör rengöras från alger och eventuellt målas.

2.5.4 Altaruppsats

Altartavla i snidad mörkbetsad ek med arkitektonisk uppbyggnad. Predellan är utformat som ett entablement med profilerade listverk och tandfris. I mitten finns ett förgyllt inskriftsfält och på sidorna A och Ω. Centralmotiv med den uppståndna Kristus flankerad av knäfallande änglar. Motivet inramas av två korintiska pilastrar samt sidostycken med vingar, beslagsornamentik och festonger. Över centralmotivet finns ett inskriftsfält med en kulfris. Hela altaruppsatsen kröns av ett gavelmotiv med det allseende ögat i centrum.

Altaruppsatsen är från år 1820 då den föregående 1500-tals uppsatsen förvandlades till klädska (förvaras på Lunds historiska museum). Centralmotivet är målat år 1916 av konstnären Teodor Jönsson från Esarp, och är en kopia efter dansk förlaga.

Nuläge och åtgärdsbehov

Altaruppsatsen är tillsynes i gott skick och något åtgärdsbehov föreligger ej.

2.5.5 Altarring

Halvcirkelformad altarring med svarvade balustrar och bred överliggare. Balustrarna är målade med oljefärg i brutet vitt och guldkulör, överliggaren i grå kulör. Stoppat knäfall klätt med ett ljust linnetyg.

Nuläge

Det saknas ett antal kullriga möbelspikar för att hålla fast knäfalllets tyg.

Åtgärdsbehov

Altarringen kompletteras med möbelspik lika de befintliga.

2.5.6 Predikstol

Polykromt bemålad och rikt utsmyckad femsidig predikstol i ek. Predikstolen är från 1600-talet och troligen ett verk av den kända träsnidaren Jacob Kremberg (död år 1641). Fyra av sidorna har ett fält med en snidad evangelist (Matteus, Markus, Lukas och Johannes) stående i en rundbågig portal. Den femte sidan framställer Adam, Eva och ormen i Paradiset. Fälten är avdelade med joniska kolonnetter. Korgens överliggare är klädd med gråvitt linnetyg.

En markering med årtalet 1927 finns på den nedre listen medan 1957 återfinns på överdelens nedre list. Åtminstone det sista årtalet markerar ett restaureringstillfälle. Insidan av korgen är gråmålad med undantag för ett fält med ekådring som syns där en radiator tagits bort. Fältet är en rest från 1800-talets ekådring som togs bort vid restaureringen år 1957.

Automatik för klockringning finns på korgens insida. Predikstolen är placerad på ett skåp i långhusets sydöstra hörn.

Nuläge

Några delar av predikstolskorgens nedre listverket sitter löst.

Orangrepp, troligtvis äldre, är synligt i trappstegen.

Åtgärdsbehov

Fastsättning av lösa delar på predikstolen bör åtgärdas av konservator.

Kontrollera så att orangreppet ej är aktivt.

2.5.7 Bänkinredning

Öppen bänkinredning från år 1894, målad med oljefärg i grått och rosa. Gavlarna är profilerade med utskuret trepass och ryggstöden är försedda med fyllningar. *Bänkarna har måttsydda dynor i en röd kulör, tillverkade av Henry Jensen eftr. i Landskrona.*

Nuläge

Färgflagning förekommer generellt i sitsarna då det uppstått torrsprickor i träet troligtvis pga värme från bänkvärmarna. Vid inventeringstillfället var bänkarna väldigt varma.

Åtgärdsbehov

Se över uppvärmningssystemet och utvärdera temperaturinställningen av bänkvärmarna. Målning av sitsarna är ej av akut karaktär utan kan göras i samband med nästa större restaurering invändigt.

2.5.8 Kyrkklockor

Klockorna återfinns i tornets tredje våning.

Storklocka

Storklocka med bladbränder och inskrift. Blev omgjuten år 1814 av Lars Olofson i Malmö. H. 103 cm. Diam. 103 cm.

Inskription på ena sidan:

År 1814 / giuten under / Carl den XIII. Regering / och / Cronprints Carl Iohan / Landshöfding Wilh: Af Klinteberg / Biskop Wilh: Faxe / Härads prost Lars Frost

Inskription på andra sidan:

Kyrkordar / Jeppa Nilsson i Kyrkoheddinge / och / Pehr Haraldsson från Hemmestorp / giuten i Malmö af Lars Olofsson.

Lillklocka

Lillklocka med dekorationer likt storklockan. Blev omgjuten år 1805 av Lars Olofson i Malmö. H. 78 cm. Diam. 78 cm.

Inskription på ena sidan:

Gustaf IV Adolph / regereade i Sweriges rike / Kyrkoherde Måns Lödman / år 1805 / då denna klocka blef guten / i Malmö av Lars Olofson

Inskription på andra sidan (svåravläst):

ANBÅDARKLOCKANS LIUD / ATPRÄSTERNESOMLÄRA / ETÖPETBUDSKAPBÄRA / TILSYNDARENFRÅNGUD / ÄNÖPNASTEMPETSDÖR / OCHÄRDUANGELÄGEN / ATWETAHIMLAWÄGEN / SÄGACKDITINOCHHÖR.

Nuläge

Båda kyrkklockorna uppvisar rostiga kläppar och slitna slagringar.

Åtgärdsbehov

Klockorna bör kontrolleras av klockgjutare som upprättar åtgärdsförslag.

2.5.9 Orgel

En ny orgelläktare byggdes år 1937 och i samband med det fick kyrkan sin första piporgel installerad av Mårtenssons orgelfabrik.

En digitalorgel (Allen Digital Computer Organ) med två manualer samt pedal installerades år 1996. Högtalarna till den placerades i det befintliga orgelverket. Den digitala orgeln togs bort år 2019 i samband med att den gamla piporgeln från 1937 restaurerades samt kompletterades med några nya register. Spelbordet är placerat centralt på orgelläktaren och organisten sitter riktad framåt, i riktning mot koret.

Nuläge

Smärre färgflagning och nötning förekommer på spelbordets övre lister, mest åt norr.

Åtgärdsbehov

Spelbordet kompletteringsmålas där det förekommer färgflagning.

3 Kyrkans byggnads- och reparationshistoria

Kyrkan uppfördes under 1100-talet med långhus, kor och halvrund absid samt ett torn i väster med samma bredd som långhuset. Tornet hade en ingång från söder, där man via en yttertrappa kom in på andra våningen. Kyrkorummet nåddes via en norr- och en sydportal, vilka det fortfarande finns spår efter i murverket. De ursprungliga romanska fönstren satt högre upp på fasaderna och två fönsteromfattningar kan fortfarande beses uppe på vinden.

Ett vapenhus tillbyggdes framför sydportalen på långhusets södra sida någon gång under medeltiden. Under 1400-talets andra hälft valvslogs kyrkorummet och försågs med kalkmålningar.

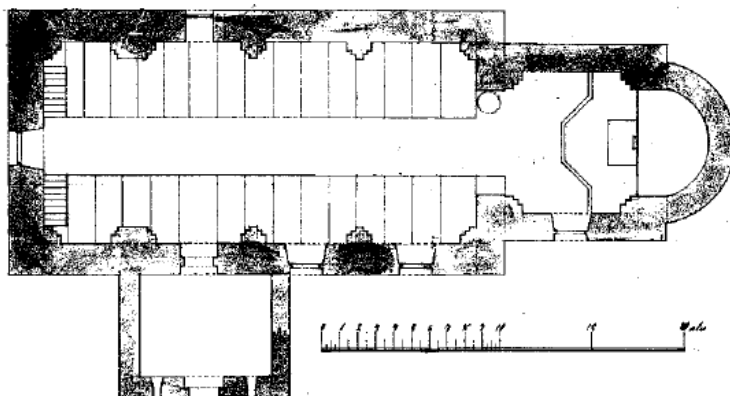
Kyrkans södra fasad innan ombyggnaden år 1869. Uppmåtningsritning från år 1857. RA ED:s konseljakter.

I en ämbetsberättelse från år 1831 beskrivs kyrkan vara uppförd med gråstensmurar samt till mindre del av tegel och kvaderhuggen sandsten. Möjligen var kyrkan vid den tiden oputsad med synligt murverk. Vidare beskrivs tornet tidigare ha haft tinnar och blytak vilket vid en okänd tidpunkt bytts ut mot en spåntäckt tornspira. Fram till år 1813 var övriga kyrkan täckt med blyplåt, vilken då byttes ut mot taktegel.

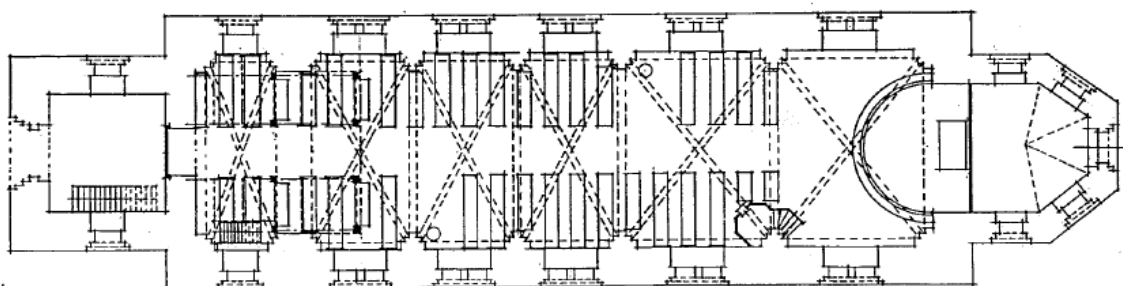
År 1869 skedde en stor ombyggnad, där vapenhus, kor och absid revs. Långhuset förlängdes med en travé österut och ett nytt kor byggdes upp i samma bredd som långhuset. Samtidigt utökades kyrkan med en sakristia längst i öster. De övre delarna av tornet revs och dess bottenvåning infogades i långhuset. Mot västgaveln byggdes ett nytt smalare torn med högrest tornspira.

Ett förslag till kyrkans utvidgning uppgjort av arkitekt Ludvig Hedin förelåg redan år 1857, vilket i sin tur var en omarbetning av ett tidigare förslag av C Grönqvist. På ritningen syns kyrkan som den kom att utföras år 1869 med den skillnaden att det gamla tornet bevarats.

Det finns uppgifter som gör gällande att koret breddades redan på 1400-talet, vilket med största sannolikhet är felaktigt. En arkivhandling från år 1974 gör gällande att fönstren tillkom vid Brunius restaurering år 1858. Det finns inga andra uppgifter som styrker att C G Brunius varit inblandad i en restaurering av Kyrkheddinge kyrka.

Kyrkan före ombyggnaden år 1869. Uppmätning planritning från 13/10 år 1857. RA ED:s konseljakter.

Kyrkan efter ombyggnaden år 1869 (nuvarande utseende). Bearbetad ritning efter Eiler Graebe 31/7 år 1936.

År 1894 reparerades sprickor i valven varvid kalkmålningar upptäcktes. Kalkmålningarna dokumenterades och överkalkades därefter. Bänkinredning och brädgolv byttes ut då de var rötskadade. Tillstånd söktes för att riva en läktare, det är dock okänt om rivningen utfördes. Något decennium senare flyttas en medeltida gravsten, den s k biskopstenen, in i kyrkan.

En ny orgelläktare byggdes och kyrkan fick sin första piporgel år 1937. Dörrpartiet mellan vapenhus och långhus murades igen i övre delen och nya glasade dörrar sattes in. Förändringarna utfördes efter ett program av arkitekt Eiler Graebe.

Taken lades om med enkupigt tegel år 1941. Takstolarna byggdes om och samtidigt murades en ny takfot i rött tegel på långhus och kor. Takfoten utformades efter den på sakristian befintliga.

Den senaste stora invändiga restaureringen skedde år 1974. De främsta bänkraderna togs bort, varvid kalkstensplattor fick ersätta brädgolvet som tidigare låg under bänkarna. Dopfunten, som varit delvis inmurad i korväggen, flyttades fram till nuvarande plats. Golvet i koret kompletterades med viktoriaplattor där dopfunten tidigare hade stått. Väggar, valv och snickerier målades och träinventarier konserverades. En brädvägg mellan kor och sakristia avlägsnades.

År 1981 byttes tornets röda plåttak ut mot ett koppertak. Takkonstruktionen byttes ut i rötskadade delar och det kopparbeslagna krönande korset tillkom. Samtidigt skedde vissa reparationer på tornfasaden. Fem år senare putsades hela kyrkan om (med både KC- och kalkputs) efter att all befintlig puts knackats ner.

3.1 Byggnadskronologi

År	Händelse
1100-tal	Kyrkan uppförs med västtorn, långhus och kor med absid.
1400-tal	Kyrkorummet valvslås och förses med kalkmålningar. Ett vapenhus uppförs mot långhusets södra sida någon gång under medeltiden.
1805	Lillklockan gjuts om.
1813	Kyrkans blytak (över kyrkorummet) ersätts med tegeltak.
1814	Storklockan gjuts om.
1869	Stor ombyggnad där vapenhus, kor och absid rivs. Långhuset förlängs med en travé österut och ett nytt kor byggs upp i samma bredd som långhuset. Samtidigt utökas kyrkan med en sakristia längst i öster. De övre delarna av tornet rivs och dess bottenvåning infogas i långhuset. Mot västgaveln byggs ett nytt smalare torn med högrest tornspira.
1894	Sprickor i valven repareras varvid medeltida kalkmålningar upptäcks. Bänkinredning och brädgolv byts ut. Tillstånd söks för att riva en läktare.
1895	Snickerier och träinredning ekådras.
Ca 1900	Den s k biskopsstenen flyttas in i kyrkan.
1937	Ny orgelläktare byggs och kyrkan får sin första piporgel. Dörrpartiet mellan vapenhus och långhus muras igen i övre delen och nya glasade dörrar sätts in.
1941	Taken läggs om med enkupigt tegel och takstolarna byggs om. Samtidigt muras en ny takfot i rött tegel på långhus och kor, efter den på sakristian befintliga takfoten.
1950	Elvärmeanläggning installeras.
1953	Elektrisk klockringning installeras.
1957	Predikstolen konserveras.
1962	Utvändiga omputsningsarbeten.
1965	Sanering av träinventarier och inredning i kyrkan.
1972	Sanering mot strimmig trägnagare på altartavla och orgel.
1974	De främsta bänkraderna tas bort, varvid kalkstensplattor får ersätta brädgolvet som tidigare låg under bänkarna. Dopfunten, som varit delvis inmurad i korväggen, flyttas fram till nuvarande plats. Golvet i koret kompletteras med viktoriaplattor där funten tidigare stått. Väggar, valv och snickerier målas, träinventarier konserveras. En brädvägg mellan kor och sakristia avlägsnas.
1981	Tornets plåttäckning, målad i röd kulör, byts ut mot koppartäckning. Rötskadade delar av tak-konstruktionen byts ut och ett nytt kopparbeslaget krönande kors tillverkas. Tornfasaderna repareras samtidigt.
1986	Yttre renovering där all befintlig fasadputs knackas ner och ny KC- och kalkputs appliceras.
1992	Invändiga puts slagningar i koret.
1996	Kyrkans digitalorgel installeras.

- 2010 *Ny ljudanläggning sattes in.*
- 2011 *Portalen i väster tillgänglighetsanpassades genom att en ramp anlades.*
- 2016 *Ett nytt styr- och reglersystem installerades.*
- 2019 *Reparation av putsen vid västportalen. Ljudluckor och entrédörrar underhållsmålades.*
- 2019 *Restaurering och återinvigning av piporgeln från 1930-talet. (Digitalorgeln togs bort.)*

4 Kyrkan och dess (fasta) inventarier och speciella värden samt hot mot dessa värden

4.1 Värdebeskrivning

Kyrkheddinge socken omnämns redan år 1123 och kyrkan tillhör förmodligen en grupp mycket tidiga romanska stenkyrkor på lundaslätten. Kyrkobyggnaden besitter genom sin niohundraåriga historia ett stort byggnadstekniskt-, samhälls- och religionshistoriskt värde.

Det finns även betydelsefulla upplevelsevärden såsom arkitektoniska- och konstnärliga värden, miljöskapande värde, samt värden för den lokala identiteten i Kyrkheddinge.

Medeltida stenbyggnadsteknik, som av allt att döma är äldre än tiden för domkyrkobygget i Lund, finns gömd under fasadputsen. På långhusets väggar, ovan valven, finns dessutom synliga romanska fönsteromfattningar. Under kalkavfärgningen i tre av långhusets 1400-talsvalv finns kalkmålningar från tiden för valvslagningen.

Kyrkan utökades år 1869 och fick då sin karakteristiska gestalt med ett högrest torn, ett ovanligt långsmalt kyrkorum och en tresidig avslutande sakristia längst i öster. De medeltida delarna är i stor utsträckning bevarade och integrerade i 1800-talskyrkan.

Kyrkorummet visar upp en kontinuitet från senmedeltid till nutid, med betoning på det sena 1800-talets bidrag, då de typiska viktoriaplattorna och bänkinredningen tillkom.

Bland inventarierna märks ur kulturhistorisk synvinkel främst predikstolen från 1600-talet som troligen är ett verk av träsnidaren Jacob Kremberg. Av de medeltida inventarierna utmärker sig den romanska fyrsidiga dopfunten, den s.k. biskopsstenen och det gotiska triumfkrucifixet. Dessutom finns en dopskål och ett par ljusstakar från 1600-talet i mässing samt en silverkalk från samma århundrade.

4.2 Stiftets karaktärisering

Karaktäriseringsrapport för Kyrkheddinge kyrka har ännu inte färdigställts. Detta avsnitt får kompletteras när en sådan rapport finns tillgänglig. En kortare värdebedömning gjordes dock under 2013 och dess sammanfattning följer här:

”Kyrkan och kyrkogården utgör en kulturhistoriskt värdefull samlad flerhundraårig miljö med väl bibehållen prägel. Kyrkan förmedlar bilden av en karaktäristisk skånsk 1800-tals kyrka, präglad av tidens uppfattning om den ideala medeltidsbyggnaden. Detta kommer till uttryck bland annat i det tornförsedda långhuset, trappstegsblinderingar, de vitputsade fasaderna med mönstermurning i rött tegel och de rundbågiga, blyspröjsade fönstren. Kyrkans valv, äldre murverk med putslager och mur och fönsteröppningar samt delar av takstolen är medeltida spår och bärare av viktig, historisk information. 1100-talsdopfunten, den tidigmedeltida gravhällen och triumfkrucifixet är kyrkans äldsta inventarier och berättar om tidigare generationers bruk och traditioner. Interiören speglar trots 1800- och 1900-talets förändringar flera olika skeden i kyrkans historia. Genom valven kan man spåra medeltidens kyrkorum och 1600-talet syns i den rikt utsirade predikstolen, troligen utförd av en av tidens mest framstående bildhuggare J Kremberg.”

4.3 Hotbild

Följande faktorer är exempel på vad som skulle kunna påverka kyrkan och dess inventarier på ett negativt sätt:

4.3.1 Brand

Vanliga brandorsaker är undermåliga/åldrade elinstallationer och blandning av gamla och nya. Det är därför viktigt att el-revisionen utförs på ett tillfredsställande sätt. El-revision utförs vart 4:e år.

Se till att handbrandsläckarna är kontrollerade. Enligt ett råd till § 41 i räddningstjänstlagen, SFS 1986:1102 skall ägare eller innehavare av byggnader vidtaga åtgärder för att förebygga brand och för att hindra eller begränsa skador till följd av brand. Det är alltså fastighetsägarens och inte räddningstjänstens ansvar att brandskyddet fungerar.

Församlingens brandskyddsarbete innebär att man på ett organisatoriskt sätt skall planera, utbilda, dokumentera, kontrollera och följa upp brandskyddsarbetet.

Omfattningen och nivån på det systematiska brandskyddsarbetet står i relation till byggnaden, verksamheten och organisationen. Kommunen ger information om de olika nivåerna i brandskyddsarbetet.

Kyrkheddinge kyrka saknar brandlarm kopplat till larmcentral. Man bör klarlägga behovet av fler brandsläckare och även andra brandskyddsåtgärder.

4.3.2 Inbrott och stöld

Lösa inventarier är stöldbegärliga. Säkra föremålen i kyrkan på ett sådant sätt att det försvårar att snabbt ta dem med sig. Utrymmen som allmänheten inte har tillträde till bör vara låsta. Kyrkan saknar larmanordningar och behovet bör utredas.

4.3.3 Inomhusklimatet

Allvarliga skador såsom insekts- och rötangrepp liksom putsnedfall och färgflagnig kan ofta härledas till ett ogynnsamt inomhusklimat. Många åtgärder blir antingen kortsiktiga lösningar eller i värsta fall verkningslösa om man inte tar hänsyn till byggnadens fysikaliska tillstånd. En jämn relativ fuktighet bör eftersträvas vilket kan anordnas bl a genom styrning av värmeanläggningen, vilket också kan resultera i en bättre värmeekonomi.

4.3.4 Skadegörelse

Denna typ av åverkan är mycket svår att skydda sig mot. Det är dock viktigt att skador åtgärdas omedelbart. Larm kan ha en avskräckande effekt.

4.3.5 Felaktiga renoveringsåtgärder

Felaktiga metoder, teknik och material kan vara förödande eller till nackdel för äldre byggnadsdetaljer och föremål.

5 Målsättning för kyrkan och dess fasta inventarier

5.1 Vårdideologiska ställningstaganden

Det är av största vikt att kyrkan fortsätter att vårdas och underhållas på ett kulturhistoriskt riktigt och tekniskt väl fungerande sätt. Målsättningen bör också vara att kyrkan och dess inredning och inventarier överensstämmer med de liturgiska behoven. Fokus bör ligga på det kontinuerliga underhållsarbetet, då detta förebygger eventuella skador och lägger grunden till en bra ekonomisk förvaltning.

Vid ombyggnad och restaurering ska alltid antikvarisk expertis anlitas. Länsstyrelsen och stiftsantikvarien bör kontaktas redan på planeringsstadiet och ska sedan underrättas under arbetets gång för godkännande av åtgärderna.

5.2 Målsättningar för installationer och säkerhetssystem

Gällande brandsäkerhet bör släckningsutrustning och framförallt elanläggning ses över kontinuerligt.

Värmesystemet är av varierande ålder och systemet bör revideras. En uppvärmnings- och klimatutredning kan skapa förutsättningar för både bättre värmeekonomi och bättre betingelser för bevarande, framförallt med avseende på träinventarier och inredning.

5.3 Planerade förändringar

En exteriör renovering (tak och fasader) planeras för år 2021.

5.4 Kyrkans funktion

Kyrkan står *öppen dagligen mellan kl. 8-18* och ingår i ett "rullande" gudstjänstschema gällande församlingens samtliga kyrkor. Den används regelbundet för gudstjänster och kyrkliga handlingar och fungerar som sommarkyrka en vecka per år. I regel genomförs två gudstjänster per månad plus förrättningar i förekommande fall. Den är populär som gudstjänst- och vigselkyrka. Rymmer ca 150 gudstjänstdeltagare.

Församlingen planerar inga förändringar vad gäller verksamhet och öppettider.

5.5 Tillgänglighet och kommunikation

Invändigt är framkomligheten bra då golvet saknar nivåskillnader i kyrkorummet. Rullstolar kan ställas upp längst fram i långhuset. *Ramp finns utvändigt, framför västportalen.*

Det finns inga särskilt vidtagna arrangemang för att underlätta för synskadade.

Kyrkorummet har hörslina, dock ej under orgelläktaren.

Toalett finns i byggnaden rakt framför infarten, förbi kyrkporten.

Kyrkan har WiFi.

6 Speciella vårdkrav till följd av kulturhistoriska värden

6.1 Exteriör

Alla utvändiga reparations- och underhållsarbeten skall utföras med material och metoder som överensstämmer med kyrkans tekniska och antikvariska förutsättningar.

6.1.1 Murverk och fasader

Fasaderna är spritputsade och har ursprungligen varit avfärgade med kalkfärg. Vid en enkel färganalys utförd under 2019 framkom dock att nuvarande färg inte är en ren kalkfärg utan att fasaderna, helt eller delvis, troligtvis har bättringsmålats med en silikatfärg. Inför framtida målning bör en färganalys genomföras, innan färgtyp för målning fastställs.

Vid eventuellt utbyte av tegel bör likvärdigt, och i kulör överensstämmande, hand- respektive maskinslaget tegel användas.

6.1.2 Yttertak och tornhuvar

Sadeltaken över långhus och kor är belagda med enkupigt rött tegel. Under teglet finns en spåntäckning på öppen läkt. Den åttkantiga tornspiran är koppartäckt. Vid reparationer bör samma material och metoder användas.

6.1.3 Portaler och ytterdörrar

Pardörren är beklädd med pärlspontad ekpanel i två bredder. Panelen är brunlaserad och dörrbladen försedda med svartmålad sparkplåt samt ett trycke och låsbeslag i koppar. Vid eventuella skador på träet bör endast det skadade partiet bytas ut och lusas i med nytt ekvirke.

6.2 Interiör

För interiören krävs samma antikvariska förhållningssätt som för exteriören dvs. att restaurering och reparationer skall utföras med material och metoder som överensstämmer med kyrkans kulturhistoriska värden.

6.2.1 Golv

Skadade viktoriaiplattor bör inte bytas ut om inte ersättningsplattor av samma typ finns att tillgå. Istället bör skadan lagas.

6.2.2 Väggar och valv

Murverkets väggar och valv bör ur både ett tekniskt som antikvariskt perspektiv målas med vit kalkfärg. Vid målnings- och installationsarbeten måste arbetet ske varsamt med hänsyn till underliggande medeltida murverk och kalkmålningar.

6.3 Fasta inventarier

6.3.1 Sten

Gravhällarna på tornets fasad bör ses över av stenkonservator som också upprättar åtgärdsförslag.

Nedsmutsning av steninventarier, golv mm minskas genom god städning av kyrkorummet. Stearinfläckar kan undvikas genom underlägg/täckning.

6.3.2 Trä

Klimatet är det största hotet mot träinventarier. Temperaturen ska vara låg och den relativa fuktigheten jämn (kring 55 %) för att träet inte ska svälla och krympa vilket orsakar sprickor. Vid fuktigt klimat trivs skadeinsekter och rötsvamp.

Bemålade äldre träinventarier får ej städas av lekman då detta kan orsaka skador. Vid städningsbehov bör konservator kontaktas.

Vård- och skadebedömning av altaruspsats och predikstol ska utföras av måleri- och träkonservator.

6.3.3 Metall

Vid skador på kyrkklockor bör klockgjutare tillkallas.

7 Sammanfattning av åtgärdsbehov

Under denna rubrik följer en sammanställning av kyrkans nuvarande underhållsbehov. Hela kapitlet är författat i samband med uppdateringen av planen och baseras på skadeinventeringar utförda under januari 2020. Kapitlet kursiveras därför ej.

Åtgärderna är indelade i olika kategorier beroende på prioriteringsordning:

- Akuta. Åtgärder som skall vidtas snarast (inom 1 år) för att förhindra att skadan förvärras eller ger upphov till följdskador.
- Åtgärder inom 1–5 år. Åtgärder med normal prioritet eller som skall samplaneras med andra åtgärder.
- Åtgärder inom 6–10 år. Skador som inte förvärras inom överskådlig tid eller får följdskador. 10 år är giltighetstiden för planen då en revidering måste göras.

7.1 Akuta åtgärder

Del	Åtgärd
2.3.6 Torn	Sprickan (invändigt) intill den norra ljudluckan bör lagas omgående.

7.2 Åtgärder inom 1–5 år

Del	Åtgärd
2.2.1 Grundläggning och sockel	Sockelputsen lagas och målas. Därefter kontinuerligt vid behov.
2.2.2 Murverk och fasader	Fasaderna putslagas och målas. Solbänkar rengörs från alger och mossor. Skyddskåpan för kabeln på tornets norra sida rostskyddsmålas/målas om. Kabelns isolering bör ses över. Fasadernas tegelpartier är i generellt behov av fogkomplettering eller omfogning. De skador som troligtvis orsakats av murarbin bör utredas för att finna en lämplig lösning för att få bukt med problemet. Därefter bör fogkomplettering utföras. Ankarslutar rostskyddas och målas. Sakristians blindfönster putsas om och målas med fördel likt långhusets blindfönster (med dekor av spröjs), annars svart likt befintliga. Långhusets blindfönster putslagas och målas om likt befintliga.
2.2.3 Tak och avtäckningar	De vitmålade plåtarna i tornets indragna fasadpartier målas om. Tegelpannorna läggs tillrätta samt de trasiga byts ut mot likvärdiga vad gäller tillverkning, form och kulör.

	<p>Sakristians takfall rensas från alger/mossa.</p> <p>Tegeltak läggs om i de delar som identifierats som mest skadade. Omläggningen omfattar även byte av fotplåtar, slitplåtar, bärläkt på berörda ytor och plåtgärning intill tornet, ommurning och komplettering av nockpannor (blyplåt byts ut mot nockpannor av tegel), byte av rötskadade spån. All plåt skall vara koppar.</p>
2.2.4 Portaler och ytterdörrar	<p>Dörrbladen underhållsmålas (laseras).</p> <p>Bågfältet ovan västportalen målas om i samband med utvändig restaurering.</p> <p>Järnet ovan västportalen rostskyddas, alternativt byts ut. Tegel och fogar åtgärdas i samband med utvändig restaurering samt eventuellt utbyte av enstaka skadade tegelstenar lika befintliga.</p> <p>Hörnet på gravhällen framför sakristidörren justeras. Även cementplattorna närmst dörren bör läggas tillrätta och justeras.</p>
2.2.5 Fönster	De fönster som har löst kitt bör kittas om.
2.2.6 Ljudluckor	Skadade ljudluckor lusas i och repareras med virke av god kvalitet. Ljudluckorna bör underhållsmålas regelbundet. Gångjärn och beslag bör rostskyddsmålas.
2.2.7 Avvattningssystem	<p>Stuprören bör helst bytas ut mot rör av kopparplåt men då stöldbegärligheten är stor är det förståeligt om församlingen inte vill göra det. Stuprören av gjutjärn bör, om de behålls, målas.</p> <p>Hängrännor byts ut mot nya i samma material och utförande som befintliga.</p>
2.3.1 Vapenhus	<p>Plastfärgen på väggarna bör avlägsnas, putsskador lagas och väggarna målas om med en diffusionsöppen färg.</p> <p>Rosettfönstret i vapenhuset bör på sikt spröjsas om.</p> <p>Mattan bör ersättas med en matta utan gummibeläggning som är genomsläpplig för fukt.</p>
2.3.2 Långhus	<p>Sprickor, putsskador, färgflagning och bompartier, där putsen släppt från underlaget, åtgärdas i samband med en invändig renovering av kyrkorummets ytskikt. Vid detta tillfälle bör de partier som målats med plastfärg avlägsnas och ersättas med en kalkfärg.</p> <p>Golvbrädorna i bänkkvarteren som lyft och slagit sig fästes. I samband med golvåtgärder bör även golvbjälklagets kondition kontrolleras.</p>

2.3.4 Kor	<p>Svartning förekommer på väggar i anslutning till radiatorerna. Mindre puts-skador och färgflagnig är synligt i den nedre delen av väggarna. Under fönstren förekommer bomputs och spår efter rinningar från fönstren. Sprickor förekommer i valven och i anslutning till fönstret mot söder.</p> <p>Lösa golvplattor i koret fästes.</p> <p>Kontrollera och åtgärda rullgardinen i det södra korfönstret.</p>
2.3.5 Sakristia	<p>Tegelgolvet bör försiktigt rengöras från stearin.</p> <p>Trasigt lysrör byts ut.</p>
2.3.6 Torn	<p>Murverket runt gluggarna i tornrummet fogas om. Väggarna i övrigt kan lämnas utan åtgärd.</p> <p>Fogarna på det södra murverket i klockrummet bör kompletteras.</p> <p>Bultar, ankarjärn och elskåp rengörs, rostskyddas och målas.</p> <p>Samtliga rum i tornet städas av.</p> <p>Samtliga stegar, gångbryggor och avsatser ses över, kompletteras och säkras. (En närmare besiktning av tornspirans övre delar kan göras efter dessa åtgärder.)</p>
2.3.7 Vindar	<p>Vindarna bör kompletteras med elektrisk belysning och gångbryggor med handledare, för att förbättra tillgängligheten och möjligheterna till regelbunden inspektion av vindarna.</p> <p>Takstolarna bör saneras från strimmig trägnagare av skadedjursexpert.</p> <p>Spåntäckningen bör närmare inspekteras vid regn för att utesluta eventuellt läckage.</p>
2.4.4 Elförsörjning	<p>Rostande kapslingar hålls under uppsikt beträffande genomrostning. Ställningen för central A1 rostskyddsmålas.</p> <p>VP-rör byts ut mot andra mer lämpliga rör. Observera att hänsyn måste tas till de rester av medeltida puts och kalkmålnings m.m. som upptäckts på vindarna.</p>
2.4.5 Ljudanläggning	<p>Teleslingans magnetkabel intill dopfunten bör fästas in för att undvika skador på den. Magnetkabeln på orgelläktaren bör fästas med något mindre misspyrdande än silvertejp.</p> <p>Samla och fäst upp kablaget under ljudanläggnings-skåpet.</p> <p>Skåpet/lådan till ljudanläggningen bör målas i kulör lik bänkinredningen för att bli så diskret som möjligt.</p>

2.4.6 Säkerhetssystem	Se över om fler brandvarnare behöver monteras samt kontrollera regelbundet att batterier fungerar. Behovet av fler brandsläckare bör utredas liksom behovet av brandstege på orgelläktaren.
2.5.2 Altare	Undersök och fastställ orsak till de små hålen i altarskivan och vidta eventuell åtgärd därefter.
2.5.3 Gravhällar	Gravhällarna som är murade mot tornet bör ses om av stenkonservator som upprättar åtgärdsförslag. Kramlor rostskyddas. Plåtavtäckningarna fästs. Den vitmålade plåtavtäckningen bör rengöras från alger och eventuellt målas.
2.5.5 Altarring	Altarringen kompletteras med möbelspik lika de befintliga.
2.5.6 Predikstol	Fastsättning av lösa delar på predikstolen bör åtgärdas av konservator. Kontrollera så att orangreppet i predikstolens trappa ej är aktivt.
2.5.7 Bänkinredning	Se över uppvärmningssystemet och utvärdera temperaturinställningen av bänkvärmarna.
2.5.8 Kyrkklockor	Klockorna bör kontrolleras av klockgjutare som upprättar åtgärdsförslag.

7.3 Åtgärder inom 6–10 år

Del	Åtgärd
2.5.9 Orgel	Orgelns spelbord kompletteringsmålas där det förekommer färgflagnig.

8 Källor

8.1 Tryckta källor

Herrlin, Gunnar (red). Lunds stift i ord och bild. Stockholm 1947

Rydbeck, Otto / Wrangel, Ewert (red). Äldre kyrklig konst i Skåne. Lund 1921.

Tynell, Lars. Skånes medeltida dopfuntar. Första häftet. Stockholm 1913.

8.2 Otryckta källor

Ritningsmaterial ATA.

Arkivmaterial från Landsantikvarien i Malmöhus län.

Arkivmaterial från domkyrkomuseet i Lund.

Kyrkheddinge kyrka, S:t Staffans församling, Lunds stift, Skåne län, Underhållsplan 2005-10-14, Restaurator AB, Malmö.

Förfrågningsunderlag – Utvändig renovering av Kyrkheddinge kyrka. Danewids Ingenjörbyrå AB, Niclas Hansson, 2019-08-15.

Stewénus, Jonna, Karakteriseringsprojektet – 1 Underlag för värdebedömning Kyrkheddinge kyrka, 2013.

8.3 Muntliga källor

Samtal med: Mats Berg, administrativ chef, S:t Staffans församling

Jonas Kristiansson, kyrkogårds- och fastighetschef, S:t Staffans församling

9 Bilagor

Förteckning över bilagor:

Bilaga 1:

Fotografier

- 1.1. Exteriör
- 1.2. Interiör
- 1.3. Fasta inventarier
- 1.4. Tekniska system
- 1.5. Skador